

4. Arheologia preventivă în Uniunea Europeană¹

În toate țările comunității europene există, la nivel de stat, responsabilități privind protecția patrimoniului arheologic, ca urmare a aderării la Convenția de la Valetta, dar aceasta nu exclude importante diferențe în modul și mijloacele de concepere și de punere în practică a mecanismelor de protecție.

În ciuda existenței unui "loc comun", conceptul de prevenire, există diferențe notabile care nu privesc numai modul de organizare administrativă, ci și (mai ales) normele juridice care reglementează arheologia în general și arheologia preventivă, în special.

Chiar dacă Convenția de la Valetta a contribuit decisiv la schimbarea opticii asupra problemelor legate de patrimoniul arheologic ea nu a reușit (și nici nu ar fi avut cum!) să uniformizeze legislația europeană. În fiecare țară, ea este suma influențelor determinate de situația politico-economică, de evoluția istorică precum și de nivelul de educație sau de cultură care au determinat și interesul pentru arheologie.

Un prim fapt care iese în evidență este caracterul mai mult sau mai puțin centralizat al deciziilor din acest domeniu. În unele țări, aceste reglementări prevăd o putere decizională regională sau municipală, mai accentuată sau mai redusă. În alte țări, puterea decizională este centralizată la nivel guvernamental.

Pe de altă parte, în unele țări arheologia preventivă este reglementată ca domeniu în sine, în altele este tratată ca parte a amenajării teritoriului sau a lucrărilor urbanistice, iar în altele este văzută ca făcând parte din domeniul monumentelor istorice sau al mediului.

¹ Acest capitol se bazează pe informații extrase din *Rapport sur la situation de l'archéologie urbaine en Europe* (1999). Edition du Conseil de l'Europe, *Rapport sur les politiques du patrimoine culturel en Europe*, Strasbourg 1996, <http://culture.coe.fr>, pe date adunate personal cu ocazia participării la diferite manifestări internaționale (în principal sesiuni EAC și întâlniri anuale ale EAA) precum și pe informații obținute de la persoane participante la aceste întâlniri. Am adăugat informații obținute de pe siturile de internet citate la fiecare țară în text precum și date din Raportul ANACT <http://perso.wanadoo.fr/anact.collectivites/html/2002/europe.htm>.

După cum vom vedea, există în fapt, profunde disparități între statele europene privitoare la gestiunea patrimoniului arheologic, fiind evidentă autonomia națională în ceea ce privește constituirea și funcționarea structurilor, care asigură și controlează modul în care se desfășoară săpăturile arheologice.

De la început trebuie subliniat faptul că problemele legate de politicile culturale au intrat în competențele comunitare numai după semnarea Tratatului de la Maastricht² (1992). Înaintea acestei date, toate competențele legislative reveneau exclusiv fiecărui stat, ceea ce a avut drept urmare dezvoltarea unor sisteme legislative și administrative specializate foarte diverse.

Toate aceste lucruri fac cu atât mai importantă adoptarea în 1992 a Convenției La Valetta, care a devenit astfel unul dintre primii vectori de unificare legislativă.

O imagine mai clară este aceea oferită de modalitățile de reglementare a domeniului arheologiei (precum și domeniile conexe) în câteva state europene:

*Belgia*³

În 1989 Service National des Fouilles s-a scindat în două instituții regionale, una pentru Wallonia, alta pentru Flandra astfel că în prezent legislația belgiană este marcată de absența unei instituții naționale unice. Toate cercetările arheologice sunt autorizate de serviciul regional arheologic respectiv. Fiecare dintre ele gestionează patrimoniul arheologic din aria lor de competență și pot întreprinde săpături sistematice sau preventive. Cercetări arheologice au dreptul de a întreprinde muzeele, serviciile arheologice de la nivel comunal, și cea mai mare parte a universităților.

Arheologul responsabil al fiecărei zone decide asupra cercetărilor din teritoriul său de competență. În cazul marilor investiții, de regulă, finanțarea este făcută de investitor dar există și cazuri în care la aceasta contribuie și administrația.

² <http://europa.eu.int/en/record/mt/top.html>

³ www.Wvc.vlaander.be și www.dglive.be

*Danemarca*⁴

Principala reglementare a regimului juridic al monumentelor și siturilor arheologice este Legea protecției mediului, celelalte vestigii beneficiind doar de o protecție provizorie.

Danemarca are cea mai veche legislație privind patrimoniul arheologic. Regele Valdemar al II-lea a hotărât în 1241 că "Oricine găsește într-o movilă sau în arătură aur sau argint, să știe că este proprietatea Regelui" ("treasure trove rule" care se aplică încă și în alte regate nordice). De asemenea, în 1744 regele Frederic al V-lea a săpat un mormânt megalitic, publicat în primul număr al revistei Societății Regale Daneze de Geografie⁵, iar în 1807 a fost promulgat un prim decret privind protejarea monumentelor.

Există monumente istorice și situri arheologice protejate total. Pentru monumentele antice (inclusiv siturile aflate în subsol) este instituită o protecție permanentă, care interzice orice intervenție fără autorizarea unui serviciu specializat al Ministerului mediului (există 150.000 monumente istorice repertoriate). Pentru orice proiect de construcție este necesară obținerea unei autorizații, acordată în virtutea Legii planificării comunitare locale (1992). Aceleași prevederi sunt valabile și pentru vestigiile submarine, aflate până la o distanță de 24 mile marine. Siturile arheologice și monumentele istorice s-au aflat sub autoritatea unui Serviciu de istorie culturală care a funcționat în cadrul Ministerului Mediului. În anul 2003 a fost înființată Agenția pentru Patrimoniul Cultural⁶, responsabilă de activitatea muzeelor și a monumentelor istorice.

Există, de asemenea, situri arheologice sau monumente istorice protejate cu titlu provizoriu prin Legea Muzeelor (1984) - acele monumente aflate într-o foarte proastă stare de conservare sau care sunt încă necunoscute. Administrarea lor revine Ministerului Culturii prin Direcția națională a antichităților. Orice descoperire întâmplătoare a unui monument neclasat, determină obligatoriu întreruperea lucrărilor și obligația semnalării acestui fapt.

⁴ www.kum.dk

⁵ <http://www.rdgs.dk/>

⁶ www.kum.dk sub museums/institutions

Prin Legea Muzeelor, se stipulează că săpăturile nu pot fi întreprinse decât de muzee autorizate, obligate să aibă cel puțin un arheolog angajat permanent. Fiecare muzeu are o „zonă de responsabilitate arheologică”, iar obiectele descoperite în săpătură devin proprietatea respectivului muzeu local.

Registrul Arheologic Național (*Det Kulturhistoriske Centralregister*) a fost înființat în 1984 și se bazează pe informațiile preluate din Repertoriul parohiilor, din 1873. Registrul Arheologic Național a fost gândit de la început ca o bază de date, iar astăzi este accesibil prin internet⁷ numai pe bază de parolă. Platforma ESRI utilizată, permite transferuri rapide ale informației cartografice către muzee și administrație. Împreună cu Cadastrul General, Registrul Arheologic Național, lucrează acum la „Living map of Denmark”, unul dintre cele mai ambițioase proiecte de sensibilizare a publicului cu privire la monumentele istorice și siturile arheologice.

*Estonia*⁸

Începuturile protecției monumentelor istorice este plasat în 1666, atunci când Carol XI al Suediei a promulgat Edictul monumentelor antice. El a fost aplicat până la includerea Estoniei în Imperiul țarist. După cucerirea independenței (în 1918) Estonia a înființat Consiliul Patrimoniului Cultural, iar în 1925 a adoptat o lege specială. Prima listă a patrimoniului (1936) cuprindea 1.102 numere. O alta a fost adoptată în 1961 și 12 ani mai târziu lista monumentelor ajunsese la 2740, față de peste 6.500 câte are astăzi (pentru o suprafață totală de 45.000 km²). Redevenită independentă, după 1922, Estonia a înființat *National Heritage Board* ca organism de specialitate, iar în 1994 a adoptat legea aflată și în prezent în vigoare (după peste 20 de modificări). NHB se află în subordinea directă a ministrului culturii, fiind direct răspunzătoare de politica de protecție a patrimoniului cultural. Monumentele sunt împărțite în patru categorii : arheologice, arhitectonice, artistice și istorice, iar inventarierea siturilor este făcută centralizat de NHB pe o platformă MapInfo (ESRI). Siturile și zonele lor de protecție sunt transpuse în cadastrul general. Autorizațiile de săpătură arheologică sunt acordate în

⁷ www.natmus.dk

⁸ <http://www.kul.ee>

funcție de calificarea academică, de rezultatele publicate ale precedentelor proiecte, de dovada asigurării fondurilor necesare cercetării, de dovada acceptării materialului arheologic de către un muzeu sau colecție publică, de lucrările prevăzute pentru conservarea primară sau restaurare, ori de descărcarea de sarcină arheologică.. Peste 80% din săpăturile arheologice autorizate sunt preventive.

*Franța*⁹

Începând din anii `70 arheologia de salvare, devenită apoi preventivă, a avut o dezvoltare remarcabilă. Datorită unei implicări aproape exclusive a sectorului privat (arheologii contractuali), s-au dezvoltat noi tehnici de săpătură și de înregistrare a datelor. Arheologii contractuali și firmele private de profil, implicate în cercetările preventive, s-au asociat la nivel național în AFAN¹⁰. La sfârșitul anilor `90 AFAN exercita un veritabil monopol comercial la nivel național, ceea ce a determinat o reacție a guvernului. Aceasta s-a produs și datorită creșterii îngrijorării publicului cu privire la scăderea gradului de protecție a patrimoniului arheologic, urmare a transformării de către AFAN a arheologiei preventive într-o activitate concepută ca fiind eminentamente comercială, deși era o organizație non-profit.

În ianuarie 2001, după numeroase consultări ale Senatului și Adunării deputaților, Parlamentul francez a votat o lege de reorganizare a arheologiei franceze. Noutatea constă în crearea unei agenții semi-publice, *Institut national de recherches archéologiques préventives* (INRAP)¹¹, care și-a început activitatea în februarie 2002. Principala sa atribuție este aceea de a superviza toate operațiunile aflate în relație cu arheologia contractuală (preventivă).

Cheltuielile necesitate de aceste cercetări sunt acoperite dintr-o taxă impusă investitorilor, conform principiului "the polluter must pay". Taxa este calculată pe baza unei anumite formule și este proporțională cu suprafața afectată, cu adâncimea la care se găsesc vestigiile și cu densitatea patrimoniului arheologic. Unii investitori

⁹ www.culture.fr

¹⁰ <http://www.afan.fr>

¹¹ <http://www.inrap.fr>

(constructorii de locuințe sociale, persoanele private care își construiesc propriile case) sunt exceptați de la plata taxei; de asemenea, pentru construcția de locuințe s-a stabilit un plafon pe care această taxă nu îl poate depăși. INRAP este obligat să asocieze pentru aceste cercetări și alte instituții științifice din Franța sau din alte țări (centre CNRS, universități, muzee).

Au apărut probleme datorită faptului că formula taxei nu asigură fonduri suficiente pentru cazul săpăturilor din mediul urban și nici nu ia în calcul valoarea terenurilor care poate varia foarte mult. Foștii angajați ai AFAN au fost transferați la INRAP ca angajați pe termen lung. Spre deosebire de AFAN, INRAP are un comitet științific care consiliază directorul și președintele în problematica științifică.

Arheologia franceză este reglementată acum prin Legea nr. 2001-44 din 17.01.2001, modificată prin Decretul nr. 2002-89 din 16.01.2002.

Germania¹²

Germania este o republică federală compusă din 16 state, fiecare dintre ele având o autoritate administrativă arheologică specializată. Protecția vestigiilor și siturilor arheologice este responsabilitatea landurilor, prin organisme specializate: oficii și organisme comunale. În unele state federale, muzeele au de asemenea un rol însemnat, ca și voluntariatul care are un rol important în toată Germania. Societățile private cu activitate în domeniul cercetării arheologice au apărut din anii 1980, iar activitatea lor este strict reglementată la nivelul fiecărui land. Nu există o unitate la nivel federal (național), ceea ce are drept consecință existența mai multor sisteme de protecție locale.

În domeniul cercetării arheologice există o puternică participare a universităților. Acestea atrag prin diverse mijloace resurse financiare de la fundații publice sau private. Pe de altă parte, cercetarea este făcută de numeroase organisme cum este DAI (Deutsche Archäologische Institut), care studiază cu predilecție zona Orientului și cea mediteraneană, cu fonduri de stat (Ministerul de Externe), dar și private.

¹² www.kulturministerkonferenz.de, www.auswaertiges.amt.de

*Grecia*¹³

Teritoriul ei este împărțit în 50 de norme grupate în regiuni. Arheologia are un regim extrem de centralizat, chiar dacă teritoriul este divizat în circumscripții arheologice. Serviciul arheologic, condus de un director general al antichităților, s-a aflat sub autoritatea directă a primului-ministru în anii '60-'70, apoi a fost transferat Ministerului Culturii.

Principalele sarcini privind cercetarea siturilor, protecția vestigiilor, prezentarea în muzee, protecția mediului în care sunt plasate siturile și monumentele revin eforilor. Eforiile sunt repartizate în funcție de perioadele cronologice: 39 pentru antichitate și preistorie (până la 325 p. Chr.); 27 pentru monumentele bizantine și post-bizantine (325 –1830); 14 pentru monumentele moderne de după 1830. Alte 3 eforii au competențe transversale : eforia anticarilor și colecțiilor private, eforia antichităților subacvatice, eforia pentru speleologie și paleo-antropologie. Ele sunt independente pentru intervențiile preventive dar există un Consiliu Arheologic care trebuie să fie consultat pentru toate deciziile importante. Tot eforiile fac săpăturile preventive, controlează și autorizează săpăturile sistematice întreprinse de departamentele de arheologie ale universităților, de Societatea arheologică din Atena¹⁴, de Institutul elenic de arheologie marină , ori de cele 17 școli sau misiuni străine care activează în Grecia. Eforiile supraveghează și săpăturile executate de organisme care nu aparțin statului. Patrimoniul mobil rezultat revine de drept muzeelor publice regionale, care sunt unități independente de Ministerul Culturii. Celelalte muzee și marile situri arheologice sunt de asemenea sub autoritatea eforiilor de care depind.

Protecția patrimoniului este reglementată de două legi: Legea nr. 3028/2002 a arheologiei și Legea nr. 1469 privitoare la monumentele moderne. Toate monumentele datate înainte de căderea Constantinoplei (1453) sunt automat protejate. Clasarea lor, făcută prin decizia ministrului culturii, implică instituirea unei zone de protecție în jurul monumentului, zonă în cadrul căreia toate lucrările sunt supuse supravegheții sau

¹³ www.culture.gr

¹⁴ www.archetai.gr

interdicției. Pentru monumente construite ulterior acestei date, protecția poate fi instituită și în lipsa unei decizii de clasare.

Legea arheologiei poate impune proprietarilor modificarea proiectelor și acceptarea executării unor sondaje prealabile. Tot ceea ce privește reglementările urbanistice revine municipalităților, care trebuie să obțină avizul Consiliului Arheologic.

Ministerul Culturii poate crea zone *non edificandi* pentru monumente excepționale. Săpăturile sistematice sunt de obicei finanțate de Ministerul Culturii, dar există și cazuri în care la acestea participă și TAPA¹⁵ (Fondul pentru fonduri arheologice și exproprieri), care obține venituri din exploatarea turistică a siturilor arheologice și a monumentelor istorice (bilete de intrare etc).

*Italia*¹⁶

Înainte apariției Legii nr. 39/2000¹⁷ interesul statului pentru vestigiile arheologice era definit numai printr-o măsură ministerială de notificare. Bunurile descoperite pot aparține Statului, particularilor sau unor organisme publice. Legea prevede atenționarea proprietarilor care dețin un teren în care se află patrimoniul arheologic, atenționare în urma căreia aceștia devin responsabili de conservarea și protecția patrimoniului.

Gestiunea bunurilor artistice, istorice, arheologice, sau etnografice este dată Ministerului Bunurilor Culturale și Ambientale. În cadrul acestuia funcționează și Direcția generală a bunurilor arheologice.

Administrația centrală a ministerului este organizată în jurul Biroului central pentru mediu, care pregătește lucrările Consiliului Național, concretizează deciziile ministerului și coordonează activitatea organelor locale. Există structuri descentralizate pentru arhive, restaurare, biblioteci și Direcțiile generale pentru mediu, bunuri arhitecturale, arheologice, artistice și istorice, care reprezintă Statul la nivel provincial (Supraintendențele).

¹⁵ www.tap.gr

¹⁶ www.beniculturali.it

¹⁷ http://www.archeologia.beniculturali.it/pages/normativa/normativa_leg_02-03-01_39.html

Directorii arheologici pot constata existența și starea de conservare a patrimoniului arheologic și au acces la terenurile pe care se află bunuri de patrimoniu susceptibile a fi clasate. Procedura de clasare începe prin individualizarea unui bun cultural și apoi prin realizarea unei documentații specifice. După clasare este instituită o zonă de protecție. În legislația italiană această procedură este denumită "constrângere indirectă".

Direcțiile generale pentru mediu, bunuri arhitecturale, arheologice, artistice și istorice pot întreprinde și cercetări arheologice, intervenind la nivel provincial și regional. Finanțarea săpăturilor este asigurată prin subvenția primită din partea ministerului, iar proprietarului i se atribuie un sfert din valoarea descoperirilor "care sunt proprietate a statului". În cazul unei descoperiri fortuite, Direcțiile generale pentru mediu, bunuri arhitecturale, arheologice, artistice și istorice suspendă lucrările și întreprinde săpături preventive, finanțate în mod limitat de către stat. În practică, proprietarii preferă să finanțeze ei săpăturile pentru a accelera procesul de obținere a descărcării de sarcină arheologică. Toate bunurile mobile descoperite sunt transferate în muzeele de stat.

Letonia¹⁸

Aflată în trecut sub dominație suedeză, începuturile protecției patrimoniului cultural din Letonia se plasează în 1666, anul Decretului regelui Carol al XI-lea. O altă dată importantă este 1693, când guvernatorul rus a dispus distrugerea tuturor „castelelor vechi”. Abia în a doua jumătate a sec. XIX, odată cu înființarea la St. Petersburg a Comisiei Imperiale Arheologice preocuparea pentru monumente renaște în Letonia. Înființarea a nenumărate societăți care colectau antichități și localizau monumente și situri arheologice a permis deschiderea primelor muzee.

După cucerirea independenței, Letonia a adoptat în 1923 o lege a monumentelor istorice și a înființat un Birou Central cu atribuții în acest domeniu, care a început inventarierea monumentelor. În 1940 lista cuprindea 1449 poziții, dintre care 387 situri arheologice; în 1967 erau cuprinse 1382 monumente, iar în 1983 erau 1504.

¹⁸ <http://www.km.gov.lv>

Din punct de vedere administrativ, principalul rol revine *Inspectoratului de Stat pentru Protecția Patrimoniului* aflat în directă subordine a ministrului culturii. Nu există o legislație specifică arheologiei, iar singura instituție specializată este Centrul Arheologic care inventariază siturile arheologice. Începând din 1994 inventarierea se realizează informatizat, pe platformă ESRI. Pentru ca un sit să fie protejat, trebuie ca el să fie conservat pe cel puțin 20% din suprafața sa, iar în Letonia există 2.514 situri protejate.

*Marea Britanie*¹⁹

S-au produs numeroase schimbări în organizarea arheologiei britanice în ultimii ani. Responsabilitățile statului sunt în întregime descentralizate în Anglia, în timp ce în Irlanda de Nord ele au rămas centralizate.

În 1991 au fost adoptate două norme legislative (*advice notes*) privitoare la relația monumente istorice - situri arheologice și la sistemul de planificare a dezvoltării teritoriului. *Planning Policy Guidance* a stabilit că autoritățile competente în acest domeniu sunt obligate să ia în considerare potențialul arheologic al unui sit, înainte de a stabili o politică de exploatare sau dezvoltare a respectivului teritoriu. Deși foarte bine primite de comunitatea arheologilor, s-a constatat că normele au produs foarte repede o ruptură între arheologii cu sarcini curatoriale la nivel teritorial și cei angajați contractual. Ca urmare, s-au format unități arheologice (*archaeological units*) pe lângă organele administrative, muzee sau universități. Există și unele independente, care acționează ca orice societate comercială, având fie o rază limitată de acțiune, fie o prezență la nivel național. Există unități arheologice care participă la licitații în țări europene, în Orientul Apropiat, în Caraibe sau Asia. Responsabilitățile, deținute înainte de guvern, au fost cedate unei agenții cvasi-autonome (English Heritage) încă din 1984. Arheologia este însă numai unul dintre domeniile gestionate de EH²⁰.

Timpul a dovedit că această organizare a dus la scăderea tot mai accentuată a fondurilor alocate la nivel local și s-a observat că doritul progres tehnic al arheologiei nu a fost la un nivel satisfăcător. Acest lucru a avut ca urmare creșterea decalajului dintre

¹⁹ www.culture.gov.uk

²⁰ www.eng-h.gov.uk

materialul arheologic descoperit și cel care ajunge în muzee, deoarece nu fusese prevăzut un mecanism de control. Pe de altă parte, a urmat o scindare tot mai clară între arheologia „științifică” și cea „contractuală”.

Comisia Regală a Monumentelor Istorice (RCHM) este un organ de evidență care gestionează un inventar al monumentelor istorice și al siturilor, precum și un registru național arheologic care conține siturile și toate datele lor

Arhive centralizate a instituit și ADS (*Archaeological Data Service*) destul de recent, iar Institutul Arheologic (Institute of Field Archaeologists) a formulat standarde și proceduri obligatorii pentru arheologi încă din 1994.

În Marea Britanie există două nivele ale administrației locale : comitatele și districtele. Autoritățile locale cu atribuții în reglementarea urbanistică sunt cele care se asigură că investitorii plătesc săpăturile necesare și că vestigiile au fost înscrise în registru înainte de a elibera echivalentul Certificatului de urbanism. Arheologii lucrează cel mai adesea pentru serviciile de urbanism, iar Ministerul planificării și mediului girează aplicarea normelor legale privind arheologia. Consiliile comitatelor, muzeele sau entitățile independente angajează și ele arheologi. Într-un oraș, arheologul șef este cel care supraveghează respectarea legii de către constructori. Dacă este cazul, o unitate de cercetare selecționată de el face evaluarea situației arheologice și redactează un raport. Prin acesta, arheologul hotărăște dacă este cazul ca o săpătură să fie întreprinsă, dacă situl trebuie să fie protejat (prin interzicerea construcției) sau dacă lucrările investitorului pot începe. De cele mai multe ori finanțarea depinde de antreprenori, și nu de stat.

Teoretic, toate obiectele descoperite în săpătură aparțin de drept proprietarului terenului, dar în practică antreprenorul semnează înainte de începerea cercetării un acord de încredințare unui muzeu a patrimoniului mobil descoperit.

În Marea Britanie voluntariatul și asociațiile locale ale arheologilor amatori au un rol deosebit de activ.

*Olanda*²¹

Un nou sistem arheologic a fost pus în practică pentru fi conform cu Convenția europeană de la Malta asupra patrimoniului arheologic semnată în 1992 și ratificată de Olanda în 1995. Acest sistem se bazează pe principiul descentralizării, astfel încât principalele decizii privind arheologia sunt luate la nivel municipal și nu de către Ministerului Culturii. Statul a încercat într-o primă fază să se rupă total de cercetările arheologice și a privatizat *Archeologisch Deinsten Centrum* (ADC), dar apoi a revenit și a investit în acest organism pentru a-și asigura o participare financiară majoritară.

Nu există o autorizație de săpătură emisă arheologului, ci una de lucrări acordată investitorului. Ministerul lucrărilor publice este, deci, cel care are autoritate în acest domeniu.

În 1940 a fost creată Comisia de Stat pentru Arheologie, transformată 7 ani mai târziu în Serviciul de Stat pentru Cercetare Arheologică (ROB). ROB are acum atribuții în gestionarea hărții arheologice a Olandei și controlarea dosarelor proiectelor arheologice. Înainte de a realiza un proiect de construcții investitorul depune o cerere către autoritățile locale care avertizează ROB. Apoi ADC execută săpăturile, încheind contract cu autoritățile teritoriale sau cu investitorii și primește o autorizație de săpătură națională având monopolul cercetărilor preventive. De curând, cercetarea arheologică se face pe baza unui set de standarde stabilit de CvAK (*College voor de Archeologische Kwaliteit*)²², atât pentru arheologia terestră, cât și pentru cea subacvatică.

Pe de altă parte, Fundația RAAP²³ (creată la origine de o universitate) este acum o întreprindere privată. Ea realizează studiile de impact asupra mediului pentru proiectele de amenajare a teritoriului, având instrumente conceptuale și cartografice foarte performante. Fundația RAAP are 40 de angajați și nu dispune de autorizație de săpături. Este practic o firmă de studii care elaborează documentații ce preced lucrările de teren. Studiile sunt finanțate de investitori sau de colectivități și sunt realizate în colaborare cu ROB. Foarte rar instituțiile universitare fac și ele săpături, fie în cadrul

²¹ www2.minocw.nl

²² <http://www.cvak.org/>

²³ <http://www.raap.nl/>

programele lor de cercetare, fie săpături preventive finanțate din fonduri universitare sau prin contractare cu colectivitățile teritoriale. Numai câteva colectivități teritoriale dispun de un serviciu arheologic care poate solicita și obține o autorizație pentru săpături.

Astăzi arheologia olandeză este reglementată de Legea monumentelor revizuită în decembrie 1988. Monumentele înscrise într-un Registru național, se află sub responsabilitatea Ministerului Afacerilor Culturale. După obținerea avizului din partea Consiliului pentru gestiunea culturii (format din 4 comisii naționale), Autorizația de săpătură este acordată de ministru unei persoane juridice: un serviciu al Statului, unei universități sau unei municipalități. Obiectele rezultate din săpături sunt proprietatea statului. Dacă săpătura este făcută de municipalitate, aceasta este proprietara descoperirilor și plătește proprietarului terenului o compensație egală cu jumătatea valorii bunurilor descoperite.

De curând au fost aduse câteva modificări legislative: finanțarea cercetărilor arheologice este asigurată prin depunerea de către investitori a unei sume forfetare care echivalează cu maximum 1% din costul total al proiectului. Gestiunea fondurilor astfel colectate este încredințată unei firme financiare private care avea deja în grijă fondurile pentru subvenționarea proprietarilor de monumente istorice.

Atribuțiile ROB sunt acum de gestionare a hărții arheologice (în 1997 a finalizat cartarea tuturor siturilor arheologice la scara 1:50.000); controlul asupra Registrului Monumentelor Istorice; decizia nivelului de protecție al fiecărui sit. ROB este responsabil de operațiuni arheologice în cadrul lucrărilor publice, dar nu are drept de săpătură prin el însuși. Singura structură privată autorizată să întreprindă cercetări arheologice (ADC), este în fapt susținută de stat, acesta fiind acționar majoritar.

*Portugalia*²⁴

În această țară arheologia este instituționalizată doar de 20 de ani. Un actor important în acest domeniu este Muzeul Național de Arheologie, care are în componere

²⁴ <http://www.min-cultura.pt>

două laboratoare (conservare-restaurare și paleo-ecologie). În ultimii ani arheologia preventivă s-a dezvoltat mult, aceasta și ca urmare a integrării europene, prin intensificarea politicii de dezvoltare a infrastructurii. Acest proces a avut drept urmare crearea unui Institut portughez al patrimoniului cultural (IPPC), a asociațiilor pentru apărarea patrimoniului, precum și a birourilor regionale de arheologie, aflate în legătură cu primăriile.

IPPC coordonează și gestionează o bază de date de inventar și cartografice. De asemenea, el asigură autoritatea științifică pentru Secretariatul de Stat pentru cultură, activitatea Serviciului central de la Lisabona, activitatea celor patru servicii regionale arheologice.

Municipalitățile finanțează cea mai mare parte a săpăturilor preventive și de salvare, unele având propriul lor serviciu arheologic. Ele asigură de asemenea protecția siturilor, impunând condiții în acest sens pentru eliberarea autorizației de construire. Administrația centrală a statului finanțează și ea o foarte mică parte a cercetării arheologice preventive, dar în majoritatea lor covârșitoare, cazurile punctuale sunt finanțate din surse private. Protecția vestigiilor arheologice este garantată de Legea patrimoniului cultural portughez (Legea nr. 13/1985), ale cărei prevederi sunt bazate pe principiile esențiale ale Convenției europene pentru protecția patrimoniului arheologic (cum ar fi salvarea vestigiilor descoperite și posibilitatea de a crea rezervații arheologice protejate). În cazul marilor investiții, când este posibilă o supraveghere arheologică, este stipulată obligația investitorului de a prevedea un buget pentru prospecțiuni și pentru salvarea vestigiilor importante.

În 1997 Guvernul portughez a instituit IPA (*Instituto Portugues de Arqueologia*) pentru a gestiona problemele patrimoniului arheologic la nivel central. IPA a înființat *CNANS* (Centrul Național pentru arheologie subacvatică) și *CNART* (Centrul Național pentru arta preistorică). În anul 2002 IPA a fost înglobat în Institutul portughez al patrimoniului cultural.

*Spania*²⁵

Această țară a ales descentralizarea competențelor arheologice către colectivitățile teritoriale regrupate în 17 comunități autonome (fiecare cu un guvern și un parlament). Acestea au puteri administrative asupra documentațiilor de urbanism, muzeelor, bibliotecilor, patrimoniului construit și lucrărilor de punere în valoare.

Există trei nivele la nivelul regiunilor în domeniul patrimoniului arheologic: Statul are putere limitată, comunitățile autonome au putere reală de acțiune și municipalitățile care intervin foarte rar. O lege în vigoare din 1911 reglementează săpăturile arheologice, completată prin Legea 16/1985 asupra patrimoniului istoric.

Direcția Generală a Artelor frumoase și a Arhivelor din Ministerul Culturii regroupează funcțiunile administrative ale statului referitoare la patrimoniul istoric. De această direcție depind Institutul pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale, Departamentul de arheologie, Departamentul monumentelor, al bunurilor mobile, al informațiilor și al cercetării. Controlul săpăturilor depinde de comunitățile autonome care elaborează normele ce definesc condițiile pentru obținerea autorizației de săpătură, precum și obligațiile arheologilor titulari.

Finanțarea lucrărilor depinde de comunitățile autonome, uneori de municipalități, de instituții științifice și/sau private.

Baza juridică a arheologiei preventive o constituie legislația urbanistică și legea patrimoniului istoric, prin care municipalitatea este responsabilă de gestionarea unui program de protecție a bunurilor de interes cultural. Pe de altă parte, există numeroase fonduri puse la dispoziție de organisme fără competență în domeniul cultural. Unele municipalități au mijloacele umane și materiale proprii pentru a gestiona situri de pe teritoriul lor, datorită turismului foarte intens.

²⁵ www.mec.es

*Suedia*²⁶

Conform unei legi din 1978, responsabilitatea implementării legislației privind protejarea patrimoniului cultural a fost descentralizată și trecută în sarcina celor 24 de regiuni. Fiecare dispune de o Direcție a Monumentelor Istorice și a Siturilor Arheologice. Din punct de vedere ierarhic, controlul și responsabilitatea protejării acestei părți a patrimoniului cultural aparțin unui *Central Board of National Antiquities* care funcționează ca o agenție guvernamentală, în colaborare cu alte instituții ale statului.

Primele înregistrări de monumente istorice și situri arheologice datează din sec. XVII.

Între 1940 și 1970 au fost localizate și înregistrate situri arheologice de pe întreaga suprafață a țării, astfel încât astăzi fiecare municipalitate este în măsură să conceapă un plan de dezvoltare a propriului teritoriu, fără a aduce daune majore patrimoniului arheologic și celui construit. Din 1936 toate vestigiile „preistorice” au fost înregistrate în Cadastrul general, astfel încât Registrul Monumentelor Antice are acum peste 700.000 de intrări, dintre care numai 5.000 sunt clădiri monumente istorice aflate în proprietate publică sau privată.

Conform legii *Plan and Building Act*, municipalitățile sunt răspunzătoare de patrimoniul cultural de pe teritoriul lor. O altă lege, *Natural Resources Act*, asigură protejarea mediului în care include și valorile culturale.

În Suedia aportul adus de arheologia preventivă este estimat la câteva sute de milioane de coroane suedeze, iar cea mai recentă lege în domeniu datează din 1994. Aceasta a introdus schimbări majore în domeniu. Nu numai că a deschis accesul firmelor private la acest tip de cercetări (numărul lor este foarte mic), dar a și introdus un control științific mai riguros asupra conceperii și desfășurării cercetărilor preventive. Coordonatori centrali, delegați de către *Central Board of National Antiquities*, au ca sarcină realizarea de proiecte de cercetare în care să fie asigurată colaborarea dintre universități și șantierele preventive. Ca unități de cercetare academică, universităților le revine sarcina de a formula obiectivele acestor proiecte. Astfel se asigură integrarea rezultatelor în procesul de învățământ și participarea studenților.

²⁶ www.kultur.regerinen.se

În concluzie, constatăm că există o preocupare general-europeană pentru protejarea patrimoniului arheologic, dar în același timp accentul este pus pe eficiență și pe menținerea unei calități cât mai înalte a tuturor activităților care se află în relație cu arheologia.

Diferențe există nu numai la nivel legislativ și instituțional, ci și în ceea ce privește reglementarea situației juridice a proprietății, precum și circulației bunurilor arheologice descoperite. Astfel, în țări ca Spania, Grecia, Italia, Portugalia, Turcia aceste bunuri aparțin de drept Statului care le depune în muzee. În Italia, Spania, Olanda, Belgia, Suedia și Danemarca ele sunt parte a domeniului public al statului, dar descoperitorul primește fie o indemnizație în bani, fie o parte din bunurile descoperite (cazul special al Italiei).

În alte părți, proprietarul terenului este în principiu și acela al descoperirilor, dar statul dispune totuși de dreptul de a „recupera” obiectele considerate importante. În Franța, instituția statului poate revendica obiectele descoperite (deci le expropriează), dar plătește o recompensă. În Germania funcționează „privilegiul comorii”, de care se prevalează statul pentru a recupera bunuri descoperite întâmplător. Cele făcute de instituțiile specializate ale administrației aparțin de drept landului. În Marea Britanie există „dreptul coroanei” care poate împiedica proprietarul terenului de a intra în proprietatea descoperirilor (*“treasure trove”*, prin care Coroana este proprietarul de drept al tuturor obiectelor care sunt în totalitate sau parțial din aur sau argint).

Elementele comune ale legislației privind protecția patrimoniului arheologic sunt date de Convenția La Valetta și principiile conținute de aceasta, cu care sunt în acord legislațiile naționale.

4.2. Asociații europene

La nivel european există în acest moment doi actori principali cu activitate în domeniul arheologiei – EAA și EAC. Deși sunt asociații internaționale non-profit, prevederile statutare și misiunile lor sunt diferite. Principala diferență o constituie faptul că în timp ce EAC grupează reprezentanți ai administrațiilor centrale cu atribuții în domeniul arheologiei, EAA este constituită ca o asociație pan-europeană a arheologilor care se pot înscrie și ca profesioniști individuali.

4.2.1. E.A.C.

E.A.C. (*Europæ Archæologiæ Consilium*) este o asociație constituită legal sub forma unei organizații internaționale non-profit, aflată sub jurisdicție belgiană, înființată în septembrie 1999. Membrii săi sunt arheologi-manageri care își reprezintă statul și care au drept de vot. Țările federative sau cu provincii autonome pot trimite și câte un reprezentant la nivelul fiecărei unități teritoriale (de ex. arheologii-manageri din landurile germane). EAC asigură consultanță de specialitate pentru Consiliul Europei și este promotorul punerii în practică a Convenției Europene privind protecția patrimoniului arheologic (revizuită) La Valetta. România a aderat la acest organism european în anul 2001.

Fiecare sesiune anuală a EAC are o temă prioritară, astfel încât de-a lungul timpului au fost luate în discuție diverse teme de la impactul agriculturii asupra siturilor arheologice și până la marile proiecte investiționale și săpăturile preventive. La sesiunea EAC din 2004 s-a pus problema documentării în vederea revizuirii Convenției la Valetta și a realizării unui set de standarde, a unui cod procedural la nivel european, urmând ca în 2005 să fie numit un grup de experți care să înceapă redactarea acestora.

De obicei, reuniunile EAC au loc la începutul lunii martie, la palatul Consiliului Europei de la Strassbourg²⁷.

²⁷ Numai în 2004 reuniunea a avut loc la Berlin, la invitația Ministerului Afacerilor Externe al Germaniei.

4.2.2. E.A.A.

EAA²⁸ (*European Association of Archaeologists*) a fost înființată în 1994 la Inaugural Meeting of the European Association of Archaeologists (E.A.A.), desfășurată la Ljubljana (Slovenia). Membrii săi pot fi toți cei care lucrează în domeniul arheologiei sau al disciplinelor conexe. EAA își propune să promoveze: dezvoltarea cercetării arheologice și schimbul de informații, managementul și interpretarea patrimoniului european, standardele etice și științifice pentru arheologie, precum și interesele arheologilor europeni. Publicațiile sale sunt *European Journal of Archaeology*²⁹ (EJA) și *The European Archaeologist*³⁰ (TEA). În fiecare an se organizează EAA Annual Meeting. Până acum aceste întâlniri s-au desfășurat la Ljubljana (Slovenia, 1994), Santiago de Compostela (Spania, 1995), Riga (Letonia, 1996), Ravenna (Italia, 1997), Göteborg (Suedia, 1998), Bournemouth (UK, 1999), Lisabona (Portugalia, 2000), Esslingen am Neckar (Germania, 2001), Thessaloniki (Grecia, 2002), St. Petersburg (Rusia, 2003) și Lyon (Franța, 2004). În 2005 Annual Meeting va avea loc la Cork (Irlanda).

La Ravenna (1997) a fost adoptat *EAA Code of practice*, completat în anul următor la Göteborg (1998) cu *EAA Principles of Conduct for archaeologists involved in contract archaeology*³¹. La Lisabona (2000) au fost puse în discuție problemele privind instituirea unor standarde arheologice europene, pornind de la premisa trebuie definite concepte precum "evaluare arheologică", "săpătură arheologică", "supraveghere arheologică", "înregistrarea datelor", "prelucrarea materialelor", "raport arheologic". Pe de altă parte, s-a pus problema definirii statutului juridic și profesional al arheologului.

²⁸ <http://www.e-a-a.org/>

²⁹ <http://www.e-a-a.org/journal.htm>

³⁰ <http://www.e-a-a.org/tea.htm>

³¹ Principiile celor două coduri deontologice au fost preluate în Codul Deontologic al Arheologilor din România.

4.3. Probleme comune ale arheologiei europene

Există câteva probleme esențiale cărora statele europene le caută rezolvare:

4.3.1. Regimul proprietății descoperirilor

Așa cum am mai spus, în Olanda artefactele nu aparțin proprietarului terenului în care au fost descoperite. Cele găsite întâmplător revin descoperitorului sau proprietarului terenului, în timp ce bunurile scoase la iveală în cadrul cercetărilor arheologice (pentru care este nevoie de o autorizație) aparțin statului. La fel în Franța, unde artefactele descoperite întâmplător aparțin proprietarului terenului, dar regula nu se aplică și pentru cele subacvatice.

În Portugalia, descoperirile întâmplătoare considerate valoroase sunt considerate ca "patrimoniul național", dar cel care le scoate la lumină poate fi recompensat. Proprietarul terenului nu are dreptul de a întreprinde cercetări arheologice, chiar dacă deține un sit întreg și este despăgubit în cazul în care pământul său este afectat de cercetări arheologice sau de un regim de protecție impus de stat.

În Marea Britanie artefactele rezultate din cercetările întreprinse de AHM sunt proprietatea deținătorului terenului în Anglia și în Țara Galilor, dar în Scoția și Irlanda de Nord ele intră în posesia Coroanei. În privința descoperirilor întâmplătoare ("treasure"), acestea aparțin statului, în timp ce situația patrimoniului subacvatic nu este reglementată.

În Norvegia orice vestigiu arheologic aparține statului. Germania este un caz special, datorită sistemului său federal : nu toate landurile au prevederi legale privind managementul patrimoniului arheologic, ceea ce face ca în unele landuri descoperirile să fie "împărțite" între stat și proprietarul terenului (sau cu găsitul), iar în altele orice descoperire să fie de drept în proprietatea statului.

Danemarca permite ca un sit arheologic să aparțină unui privat, dar artefactele sunt ale statului, găsitul și proprietarul putând primi recompense.

În Republica Irlanda patrimoniul arheologic aparține statului, iar găsitul este recompensat.

Grecia consideră toate obiectele descoperite în subsol ca fiind în proprietatea statului, permițând deținerea în proprietate privată a siturilor arheologice și acordând uneori compensații pentru artefacte valoroase.

Așadar, remarcăm faptul că puține state europene își pun problema managementului patrimoniului arheologic, continuând să folosească termeni ca "monumente naționale" sau "comori naționale." În fapt, există prea puține reglementări care să privească problema gestionării tonelor de artefacte și ecofacte care apar anual. De asemenea, se pare că deocamdată este evitată și reglementarea unitară a problemei proprietății siturilor arheologice.

4.3.2. Clasarea siturilor

Franța interzice prin lege distrugerea unui sit, deși există destule aflate în proprietate privată. În Marea Britanie și în multe alte țări numai cele "clasate", sau aflate pe liste de situri importante sunt protejate prin lege. Republica Irlanda protejează însă toate siturile.

Este foarte interesant de observat că nici o dezbatere nu a avut ca obiect rolul pe care pot să îl aibă arheologii, publicul sau proprietarii de terenuri în luarea deciziei asupra păstrării unui sit arheologic. În toate țările pare tacit acceptat că cercetătorii care au rol decizional la nivel administrativ-național, sunt acceptați ca arbitri ai acestei probleme. Cei angajați de servicii publice sau de companii private, publicul și proprietarii terenurilor nu au dreptul de a se pronunța în această chestiune în aproape toate țările europene.

4.3.3. Eliberarea autorizațiilor de săpătură și scopurile săpăturii

Aproape peste tot autorizația (*permit, license, permis*) este eliberată de instituțiile guvernamentale, indiferent dacă este vorba de cercetări planificate (sistematice) sau preventive. Scopurile identificărilor, evaluărilor (teoretice sau de teren) nu sunt clar definite, decât în cazul săpăturilor preventive. Deși toate proiectele arheologice trec prin fazele de identificare, evaluare și cercetare, primelor două faze nu li se acordă decât rareori importanță și aceasta doar în țările în care au fost instituite standarde și

proceduri. Nici un stat (cu excepția Danemarcei) nu are un sistem de evaluare a teritoriului național din punct de vedere arheologic. Ponderea cea mai mare a atenției cercetătorilor se îndreaptă către săpăturile preventive care permit salvarea (cel mai adesea la nivel de înregistrare de date) siturilor amenințate de un impact major economic.

O normă general europeană pare să fie aceea conform căreia autorizațiile sunt eliberate numai la nivelul instituțiilor guvernamentale. În multe țări numai un număr restrâns de instituții primesc autorizații și nu există excepții pentru sectorul privat. Doar Marea Britanie impune numai cerința ca cercetarea arheologică să fie făcută la un nivel satisfăcător, ca o condiție a eliberării unei autorizații de construcție. De altfel, Marea Britanie este una dintre puținele țări care posedă un sistem riguros de certificare profesională (prin Institute of Field Archaeologists³²). Cu toate acestea, atestarea nu este o condiție pentru a putea întreprinde o cercetare arheologică, la fel ca în Statele Unite unde funcționează în aceleași condiții Register of Professional Archaeologists.

Așa cum am mai spus, în Germania, fiecare land are reguli diferite pentru a obține și pentru a fi în situația de a cere eliberarea unei autorizații arheologice. Posibilitatea solicitării unui astfel de document este dată numai de calificative educaționale, iar experiența nu contează foarte mult. Prin urmare, se poate ca autorizația să fie primită de cel care deține un titlu de doctor, deși nu a participat niciodată la o săpătură arheologică, în timp ce un arheolog cu 20 de ani de experiență dar fără titluri științifice poate fi refuzat. De altfel, certificarea calității de arheolog este condiționată de absolvirea cursurilor universitare.

În Danemarca, unde nu există firme private, cercetările arheologice sunt efectuate de muzee, universități și agenții ale statului.

În Portugalia se consideră ilegală săparea unui sit (chiar aflat în proprietate privată) fără aprobarea Ministerul Culturii. Autorizațiile sunt emise de obicei în nume personal, chiar dacă arheologul este angajat de o instituție publică sau de o firmă privată. Ministerul Culturii este cel care decide nivelul calificării pe baza studiilor, a titlurilor științifice, experienței, și publicațiilor.

³² <http://www.archaeologists.net>

Ungaria exercită un control riguros al autorizațiilor, eliberate doar instituțiilor de stat.

În Republica Irlanda funcționează probabil cel mai sever sistem de acordare a acestor documente: solicitanții trec prin proba unui interviu, li se examinează dosarul ultimelor cercetări, evaluându-li-se experiența personală. Interviul poate fi anulat doar în cazul persoanelor cu o experiență unanim recunoscută. Republica Irlanda este singurul exemplu în care decizia este luată de la caz la caz, și nu pe baza apartenenței la un organism constituit și înregistrat (registru, listă etc).

În Olanda numai trei tipuri de instituții pot primi autorizația de săpătură: serviciile statului, universitățile și serviciile arheologice ale municipalităților. Firmele private pot exista, dar nu primesc autorizație de săpătură. Din 2002, întregul sistem este în plină reformă pentru integrarea prevederilor Convenției La Valetta.

4.3.4. Caracterul economic al arheologiei preventive

Evoluția arheologiei preventive către unul dintre aceste concepte este o problemă ridicată de interpretarea Convenției La Valetta și a legislației europene în domeniul mediului. Datorită importanței sale orice evoluție este atent monitorizată și interpretată. Există poziții fundamentale diferite: Franța consideră că arheologia este un domeniu în care numai instituțiile statului pot fi implicate, în timp ce Marea Britanie susține că firmele private de arheologie au și trebuie să joace un rol în acest domeniu.

Dacă o activitate, oricare ar fi ea, este definită ca "afacere" atunci ea trebuie să se supună legislației europene în domeniu și toate țările europene vor trebui să accepte pe teritoriul lor activitatea arheologilor din alte țări, în calitatea lor de profesioniști (chiar dacă sunt angajați ai unor firme private), asigurându-le condițiile de concurență corectă, la fel ca în orice alt domeniu economic.

Din acest punct de vedere este interesant de amintit că, pe baza declarației din 1988 a Comisiei Concurenței (o comisie consultativă a Ministerului francez de finanțe), care declara arheologia contractuală ca fiind o activitate cu caracter pur economic, un grup de arheologi francezi a depus o plângere la Comisia DG4 (Direcția Concurenței Corecte) a Comisiei Europene de la Bruxelles împotriva prevederilor legislației

arheologice introduse în 2001 în Franța. Argumentația lor se baza pe caracterul eminent economic și comercial al arheologiei preventive.

Dacă arheologia este definită ca o activitate "de interes public" sau o activitate "științifică", atunci țările sunt silite de legislația europeană în vigoare să accepte competiția instituțiilor științifice din alte țări. Deocamdată, cele care s-au pronunțat a fi de aceeași parte cu Franța în această problemă sunt Norvegia, Suedia, cea mai mare parte a landurilor din Germania, Danemarca, Ungaria, și Grecia. Marea Britanie este consecventă pe poziția sa, în timp ce Republica Irlanda și Olanda încă oscilează între cele două sisteme.

4.3.5. Finanțarea arheologiei preventive³³

Convenția La Valetta recomandă, pentru săpăturile preventive aplicarea principiului "polluter pays", folosit și în legislația mediului. Toate țările aplică acest sistem, cu diferențe minore. O excepție notabilă este Republica Irlanda unde toate fondurile pentru săpături preventive sunt puse la dispoziție de Loteria națională.

Loteriile constituie o sursă utilă de finanțare a patrimoniului cultural. În Italia fonduri ale loteriei sunt utilizate pentru restaurarea unor importante monumente istorice și arheologice. În Germania, o treime din fondurile realizate de o loterie televizată (*Glücks-Spirale*) sunt cedate către fundația *Deutsche Stiftung Denkmalschutz*, atingând suma de 15 milioane euro pe an (la nivelul anului 2001), care le utilizează pentru patrimoniu. În Marea Britanie, *National Lottery* cedează, încă de la fundarea ei în 1994, aproape 17% din profit către *Heritage Lottery Fund*. Din profitul realizat - care a atins 2,4 miliarde euro (2001) - circa 29% a fost cedat pentru monumente istorice și situri arheologice.

Desigur, există și alte surse de finanțare: sponsorizare, fundații, fonduri mutuale și ONG-uri.

În privința sponsorizării există numeroase exemple:

³³ Raport ICOMOS (produs de German National Committee în 1997) intitulat "Legal Structures of Private Sponsorship", <http://www.icomos.org/iclafi/Weimar.Report.htm>

- În Franța, în 1991, pentru a încuraja firmele comerciale și industriale să sponsorizeze domenii culturale, a fost adoptată o lege pentru *Fondation d'Entreprise* (fundații ale întreprinderilor) care sunt organizații producătoare de profit dar care nu pot cheltui sumele obținute decât pentru patrimoniul cultural. În paralel, există însă și *Fondation du Patrimoine* care este o organizație non-profit).
- În Danemarca companiile private pot avea și fundații caritabile și multe contribuie la cheltuieli legate de patrimoniu.
- *Deutsche Stiftung Denkmalschutz* din Germania colectează aproape jumătate din veniturile sale (circa 15 milioane euro din donații private). Această fundație acordă ajutor și unor proiecte dezvoltate de organizații mai mici.
- În Olanda, există companii non-profit (de exemplu *Stadtherstel*) care restaurează clădiri istorice pentru a le comercializa, iar profitul este folosit pentru a finanța noi proiecte. *Nationaal Restauratiefonds*³⁴ înființat în 1985 datorită insuficienței fondurilor pentru restaurare a avut succes acționând ca *revolving fund*: acordă împrumuturi cu o dobândă cu 5% mai mică decât cea bancară care au regimul unei ipotecii pentru 30 de ani pentru proprietarii de monumente istorice și de situri.
- În Marea Britanie, *Architectural Heritage Fund*³⁵ a fost înființat în 1975 (suma de pornire a fost de 500.000£ – echivalentul a 750.000 euro). Acum fondul acesta a ajuns la câteva milioane și finanțează burse, granturi pentru proiecte administrative, proiecte organizatorice și acordă împrumuturi cu dobândă redusă (4%) către *Building Preservation Trusts*³⁶ (există peste 200) care are o activitate de tip non-profit.

Ca modalitate de finanțare directă, cel mai răspândit sistem este cel al granturilor. Acesta constituie principala sursă de finanțare în Marea Britanie (între 25 și 40% din costurile de conservare/restaurare). În Franța între 30 și 50% din aceste costuri sunt

³⁴ www.restauratiefonds.nl

³⁵ www.ahfund.org.uk

³⁶ www.heritage.co.uk/apt

astfel suportate pentru monumentele clasate și cam 15 –20% din cele alocate pentru monumentele de pe lista secundară. În Belgia, granturilor li se adaugă contribuția municipalităților și comunelor astfel încât se poate ajunge la un procent de 40 – 90% din sumele necesitate de conservare și restaurare. În Danemarca se ajunge la 20 – 50%) iar în Olanda puțin mai mult (20 – 70%). Și landurile germane acordă granturi iar în Irlanda recent a fost stabilită suma de 6.700 euro pentru fiecare monument, care poate fi dublată în cazuri excepționale.

Ca modalitate de finanțare indirectă este folosită scutirea parțială de taxe: în Franța, Belgia, Germania, Spania și Olanda. În Danemarca scutirea de taxe este proporțională cu un coeficient de degradare anuală, calculat pe baza materialelor de construcție și calității casei. Scăderea TVA (pentru activitatea de construcții și pentru materiale) este metoda aplicată în Italia (10% în loc de 20%) și în Marea Britanie (5% în loc de 17.5%) unde se aplică în cazul restaurării bisericilor și pentru modernizarea vechilor proprietăți Tot în Marea Britanie se acordă scutire totală de taxe pentru cumpărătorul unei clădiri monument istoric care nu mai este locuită, iar în Belgia proprietarul care nu locuiește într-o clădire istorică trebuie să plătească o taxă suplimentară care crește anual.

Pentru reabilitarea centrelor istorice din Franța a fost creat în 1977 sistemul *Opérations programmées pour l'amélioration de l'habitat* (OPAH). Rezultatul a fost reabilitarea a peste 600.000 de locuințe prin subsidiile acordate de *Agence nationale pour l'amélioration de l'habitat* (ANAH) proprietarilor privați. Acest mecanism a fost extins și pentru zonele protejate (ZZAUP).

Fondurile disponibilizate prin toate aceste mecanisme sunt uneori folosite și pentru arheologia preventivă, dar mai ales în cazul „arheologiei urbane”.

4.3.6. Controlul calității profesionale

Această problemă este de obicei pusă numai atunci când o documentație este respinsă sau când se pune problema competiției între instituții pentru câștigarea unui contract. Calitatea rapoartelor arheologice este și ea adusă deseori în discuție, în diferite foruri europene. Cu toate acestea, constatăm faptul că, în ciuda preocupării afirmate de

mai toate țările în privința calității actului arheologic, numai în câteva cazuri se poate vorbi despre organizații sau instituții care să aibă ca scop o reală certificare profesională (ca de exemplu Institute of Field Archaeologists în Marea Britanie³⁷). Țările care au început dezvoltarea unui sistem de acreditare profesională sunt Republica Irlanda și Portugalia. În cele mai multe țări instituția guvernamentală cu atribuții în acest domeniu este cea care stabilește criteriile.

În fine, tendința generală este de a impune reguli cât mai stricte pentru rapoartele arheologice și de a suspenda acordarea de autorizații de săpătură celor care nu respectă cerințele impuse. Din ce în ce mai răspândită pare a fi ideea de a face din cuprinsul obligatoriu al raportului clauze contractuale astfel încât, dacă este cazul, arheologul să fie obligat să-l refacă și să suporte aceste costuri – astfel urmărindu-se responsabilizarea celor care execută cercetări arheologice preventive.

4.3.7. Datele arheologice: gestionare, arhivare, diseminare.

Conținutul și structura datelor arheologice devin tot mai importante datorită creșterii interesului public pentru arheologie și rolului decizional pe care îl are acesta, urmare a aplicării politicilor europene de implicare a membrilor comunităților în dezbaterile proiectelor investiționale. În Marea Britanie rapoartele trebuie depuse obligatoriu în instituții de profil (muzee, universități), iar publicarea lor este o obligație contractuală pentru orice cercetare făcută cu bani publici. În Germania rapoartele trebuie puse la dispoziția publicului, la cererea acestuia. În Danemarca, acestea se adună la muzeul teritorial, indiferent de sursa de finanțare. Grecia stipulează prin lege obligația prezentării raportului, ba chiar nu permite eliberarea unei autorizații de săpătură până când acesta nu este depus. În Portugalia muzeele primesc rapoartele, împreună cu patrimoniul descoperit (ceea ridică, ca peste tot, mari probleme de depozitare). Arheologul care nu publică, nu primește finanțare pentru alte proiecte. Deși Republica Irlanda se plânge că numai jumătate dintre proiectele finanțate în ultimii 70 de ani au rapoarte care au fost publicate, lucrul acesta demonstrează că totuși există o evidență clară, neîntreruptă, a tuturor proiectelor arheologice începând cu anul 1934. În

³⁷ www.archaeologists.net

Suedia raportul anual nu poate lipsi, el fiind depus într-o arhivă centralizată, care îl și publică pe internet.

4.3.8. Concluzii

Este interesant faptul că în puținele state în care există arheologie privată, cercetătorii se plâng că firmele plătesc mai bine și că, astfel, arheologii care lucrează pentru stat nu mai sunt motivați. Acum este în curs aplicarea Convenției La Valetta și tot mai multe țări sunt confruntate cu o creștere progresivă a numărului de șantiere arheologice. Pe de altă parte, cercetătorii au început să lucreze tot mai mult în afara țărilor lor de origine, ca urmare a conturării spațiului comun european. Se constată așadar o preocupare susținută pentru metode noi și eficiente de management a patrimoniului arheologic, dar și alte tehnici de prevenire și de salvare. Toate acestea provoacă inevitabil schimbări în plan teoretic, dar și în ceea ce privește practica de șantier. Vom asista și în România la mutații profesionale, care se vor desfășura rapid datorită accesului României la cca. 14 miliarde de euro în următorii 7 ani, bani care se vor îndrepta preponderent spre dezvoltarea infrastructurii. Aceste investiții vor putea atrage însă arheologi străini care pot fi aduși chiar de firmele câștigătoare ale licitațiilor, pentru a pune în practică proiectele investiționale. Se poate recurge la serviciile lor, având, mai mult sau mai puțin teoretic, garanții asupra calității muncii lor.

Ori, tocmai asigurarea calității activității acestor cercetători este una dintre principalele probleme pe plan european în acești ani. În principiu, au fost identificate trei căi principale pentru aceasta:

- Una dintre căi este aceea a asigurării eliberării de autorizații de săpătură numai personalului considerat a fi calificat (cea mai răspândită metodă în Europa în ciuda unei mari varietăți a criteriilor profesionale solicitate).

- A doua este aceea de a avea monitori care să supravegheze toate șantierele arheologice (evident soluția cea mai scumpă și aplicabilă doar în țările cu suprafață mică).

- Iar a treia este cea a asigurării condițiilor pentru ca produsul final să respecte anumite standarde impuse prin regulamente și clauze contractuale.

Deși cele mai multe țări europene aplică doar prima metodă (decizia alegerii echipei de cercetare înainte de începerea unui proiect), există o tendință generală de a dezvolta un sistem pan-european de standarde care să certifice (în afara sistemului academic) profesionalismul individual. Pe de altă parte, există deja țări (vezi Marea Britanie) care aplică și cea de a treia metodă, aceea de a asigura calitatea cercetării prin impunerea de standarde, folosită pentru a controla rezultatele finale ale unui proiect. Sistemul a început să fie aplicat și în Olanda, iar Spania este pe cale de a face de asemenea acest pas.

Privatizarea acestui domeniu nu este foarte populară în Europa. Sistemul acreditării profesionale la nivel individual, nu este compatibilă cu concurența companiilor private. Din acest motiv nu este foarte clar cum poate fi trasă la răspundere, juridic, o companie care eșuează în punerea în practică a unui proiect de cercetare arheologică. Desigur, stabilirea de priorități la nivel european este o sarcină aproape imposibilă din acest punct de vedere. La fel spunea și Willem Willems "I am not at all sure that the archaeologists of Europe share the same views on the challenges that our discipline will have to meet in the next decade or so, or on the priorities."³⁸

În sfârșit, este important de subliniat faptul că cea mai frapantă dintre modificările pe care arheologia le va suferi se datorează libertății de mișcare a cetățenilor europeni. Însoțită de dreptul oricărui cetățean de a lucra în oricare dintre țările continentului nostru, această perspectivă le apare unora drept sumbră – frica de concurență profesională are în prezent motive mai temeinice ca niciodată.

Să nu uităm însă că există și motive de bucurie: schimbul de idei și de tehnici se va dovedi cu siguranță un factor de progres al profesiei noastre.

³⁸ Masă rotundă la Conferința European Association of Archaeologists (EAA), Lisabona, (septembrie 2000).